

ROMAN'DA BAKIŞ AÇISI VE ANLATILIŞ

Dr. HASAN BOYNUKARA

Boğaziçi Yayınları No: 215

Birinci Baskı
Temmuz 1997
İstanbul

Boğaziçi Yayınları A.Ş.
Prof. K. İsmail Gürkan Cad. Ortaklar Han
34410, Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel.: (0-212) 520 70 76
Fax.: (0-212) 526 09 77
P.K. 1397
Sirkeci - İSTANBUL

ISBN: 975-451-140-3

Baskı:
Bayrak Matbaası
(0-212) 638 42 02 - 03

İÇİNDEKİLER

Kitap Hakkında	2
Bakış Açısı ve Anlatıcı, Şerif Aktaş	10
Bakış Açısı Nedir?	11
Bakış Açısı ve Anlatıcı	14
Kahraman-Anlatıcının Bakış Açısı	35
Müşahit Anlatıcıya Ait Bakış Açısı	47
Bakış Açısı Nejla Aytür	49
Roman Sanatı ve Bakış Açısı, Ünal Aytür	83
Bakış Açısı, Brooks and Warren'dan	101
Hasan Boynukara	101
Bakış Açısı, Hasan Boynukara	111
Başlıca Anlatım Yöntemleri	117
Tanrısal-Anlatım Yöntemi (Omniscient)	117
Gözlemci 'Ben' Veya Gözlemci Anlatıcı	120
Otobiyografik Yöntem veya Birinci Tekil	
Şahıs Anlatım	120
Yansıtıcı Bilinç	121
The Warden'da Anlatım Yöntemleri	123
Bakış Açısı, Seçkin Ergin	127
1. Dramatize:	127
2. Dramatize Edilmemiş:	128
Bakış Açısı, E. M. Forster'dan Ünal Aytür,	129
Bakış Açısı, Roland Bourneur ve Real Quillet'den	
Hüseyin Gümüş	135
Anlatma Paktı	135
Anlatım Sistemi	143
Hikayede Varolan Anlatıcı ve Anlatım	
Seviyeleri	152

Hikaye Dışı Anlatıcı ve Anlatım	
Seviyeleri.....	159
Anlam Olarak Bakış Açısı	163
Bakış Açısı, Philip Stevick'ten Sevim	
Kantarcıoğlu	169
Wayne C. Booth: Bakış Açısı ve Kinaye	
Mesafesi	172
a. Yazarın Sanatçı Kişiliği (The Implied	
Author- The Author's Second Self).....	180
b. Şahıslandırılmış Hikayeler.....	181
c. Şahıslandırılan hikayeciler.....	182
Anlatıcı, Mehmet Tekin	207
Bakış Açısı	213
Şimşek Romanında Anlatıcı ve Bakış	
Açısı.....	216
R. Wellek, A. Warren'dan Ahmet Edip Uysal,.....	221
Roman Sanatı ve Kuramı Konusunda Kısa Bir	
Bibliyografya	240

Kitap Hakkında

"Bakış açısı" ifadesiyle ciddi olarak ilk kez 1984'te karışlaştım. Yüksek lisans tez konum Anthony Trollope'un romanlarında kullandığı anlatım yöntemlerini incelemektir. Bu kitaba özetleyerek aldığım bu çalışmanın tatminkar olduğunu söyleyemem.

Bunun iki nedeni var; Birincisi çalışmayı yaptığım dönemde konuya tam hakim olmayışım, diğeri ise Trollope ve çağdaşlarının "anlatım yöntemleri" konusundaki tekdüzelikleriydi. O dönem romanlarında (19.yüzyıl başları) çoğunlukla, hatta bütünüyle "Tanrısal Bakış Açısı" ya da "Herşeyi Bilen Anlatıcı-Yazar" yönteminin kullanılmış olması, araştırmacıya söyleyecek fazla birşey bırakmamaktadır. Romanın henüz emekle devresinde olması ve bizzat yazarlar tarafından dahi ciddiye alınmaması, doğal olarak teknik konusunda özensizliklerle sonuçlanmıştır. Tekniğin romanda herşey olduğu (örneğin Schorer) kanaati ancak çok sonraları mümkün olabilmiştir.

Lubbock'ın bakış açısının önemi konusunda yazdıkları ve James'le birlikte konunun roman yazımı için adeta vazgeçilmez hale gelmesinden sonra, çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu kitabın sonunda çeşitli kaynaklardan derlenen bibliyografyada da görüleceği gibi konu, eleştirmenlerce çok ciddiye alınmıştır.

Bakış açısı ya da görüş açısı esas itibariyle İngilizce 'Point of View' ifadesinin bir çevirisidir. Yalnızca bu kitaba aldığımız çalışmaların değil, İngilizce ve Fransızca yazılmış birçok makalenin de gönderide bulunduğu iki otorite var; Percy Lubbock ve Henry James. Bütün makaleler sonuçta aynı konuyu işledikleri halde, özellikle terminoloji konusunda bazı farklılıkların olduğu kolaylıkla görülecektir. Amacımız okuyucuya birbirini tekrar eden makaleler sunmak değil, aynı konuyu işleyen farklı yazarların görüşlerini toplu halde sunmaktır. Şüphesiz okuyucu, istediğinde değişik kaynaklara başvurma imkanına sahiptir. Ancak bu imkandan yoksun olanlar için bu kitabın yararlı bir kaynak olacağı kanısındayım. Okuyucu, anlatım yöntemlerinden herhangi biri konusunda birden çok yazarın söylediklerini karşılaştırma imkanına sahip olacaktır. Aynı şeyi kastettikleri halde üç ayrı yazarın, üç ayrı ifade kullanmaları bunun güzel bir örneğidir. N. Pospelov'un 'dolaylı anlatım' ve 'dolaysız anlatım' dediğine¹ Tahsin Yücel 'elöyküsel anlatım' ve 'benöyküsel anlatım'², Bourneur ve Quellet 'içerden

¹ Gennadiy N. Pospelov, Edebiyat Bilimi II, Çev:Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1985. s. 72

² Anlatı Yerlemleri, Kişi, Süre Uzun, Türkçesi Ada Yay., s.7

'bakış' ve 'dışardan bakış'³ ifadelerini kullanmaktadırlar. Benzer şekilde yazarlardan birinin birinci tekil şahıs anlatım olarak ifade ettiğini bir başka yazar, otobiyografik anlatım, bir başkası 'roman başkişisi ben' (I as Protagonist) olarak ifade etmektedir.⁴ Bazı yazarların bir anlatım yöntemi olarak ayrı başlık altında incelediklerini, bir başka yazarda bulmak ya mümkün değil veya tamamen farklı bir ifade içinde aramak gerekir. Buna örnek olarak Friedman'ın belli başlı anlatım yöntemlerini hangi başlıklar altında verdiğini gösterebiliriz. Friedman'ın başlıkları ile alıntılıdığımız diğer bir yazarın sınıflandırmasını karşılaştırmak bu kitabın hazırlanış amacını kısmen de olsa açıklamaya yardımcı olacaktır. Friedman'ın başlıkları şunlardır: 1. Yorumcu Hikayeci (Editorial Omniscience) 2. Gözlemci 'Ben' ('I as Witness) 3. Roman Başkişisi 'Ben' ('I as Protagonist) 4. Çok Bakış Açılı Hikayeci (Multiple Selective Omniscience) 5. Tek Bakış Açılı Hikayeci (Selective Omniscience) 6. Dramatik Metot (Dramatic

³ Roland Bourneur ve Real Quellet, Roman Dünyası ve İncelemesi, Çev. Doç. Dr. Hüseyin Gümüş, Kültür Bak.Yay. Ankara, 1989, s. 78

⁴ Norman Friedman, "Romanda Bakış Açısı:Eleştiri Kavramının Gelişmesi", Roman Teorisi, Philip Stevic, Çev. Doç.Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Gazi Üni. Yay. Ankara 1988, s. 120

Mode) 7. Fotoğraf Tekniği (The Camera).⁵ Prof. Aktaş Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş adlı çalışmasında hemen hemen bütünüyle farklı bir sınıflandırma yapar: 1. Hakim Bakış Açısı 2. Kahraman-Anlatıcının Bakış Açısı 3. Müşahit Anlatıcıya Ait Bakış Açısı. Bu kitap gözden geçirildiğinde diğer yazarlara ait başlıklar arasında da en azından ifade düzeyinde farklılıklar olduğu görülecektir.

Kitap boyunca, büyük bir olasılıkla 'narrator' kelimesinin karşılığı olarak iki ayrı ifade göze çarpmaktadır: Anlatıcı ve anlatımcı. Kişisel kanım 'anlatıcı' kelimesinin daha iyi bir karşılık olduğu yönündedir. Keza 'first person narrator' ifadesi için değişik söyleyişler sözkonusudur: Örneğin 'birinci şahıs anlatım', 'birinci şahıs bakış açısı', 'birinci şahıs hikayeci', 'birinci şahıs zamiri', 'birinci tekil şahıs', 'birinci tekil kişi', 'birinci tekil şahıs anlatım', 'birinci tekil şahıs zamiri ben', 'birinci tekil şahıs ben' gibi. Yine büyük bir ihtimalle "I as witness" ifadesinin karşılığı da farklı biçimlerde çevrilmiştir: 'Görgü tanığı anlatıcı', 'gözlemci anlatıcı', 'gözlemci ben', 'gözlemci hikayeci', gibi. 'Omniscient narrator' ifadesinin de değişik

⁵ Norman Friedman, "Romanda Bakış Açısı: Eleştiri Kavramının Gelişmesi", Roman Teorisi, Philip Stevic, Çev. Doç.Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Gazi Üni. Yay. Ankara 1988, s. 102-123

karşılıkları var: 'Hakim bakış açısı', 'tanrısal anlatıcı', 'tanrısal anlatım', 'tanrısal bakış açısı', 'tanrısal yazar anlatıcı', 'herşeyi bilen bakış açısı', 'herşeyi bilen tanrısal anlatım yöntemi', 'herşeyi bilen ve gören anlatıcı yöntemi', 'ilahi karakterli anlatım yöntemi', 'imtiyazlı bakış açısı'. Bu türden farklılıklar okuyucun kafasında haklı olarak bir takım soruların doğmasına neden olabilir. Bu durumda en iyisi karşılaştırmak okumaktır.

Diğer taraftan her bir başlık (anlatım yöntemi) altında yapılan açıklamaların benzerliklerine rağmen, bir kısmını anlamak için her cümleyle yeniden dönme ihtiyacı duyabilirsiniz. Bu kitaba alınmayan çalışmalardan birinden yapacağımız bir alıntı meramımız ifade etmek için uygun olacaktır. Yazar 'Tanrısal' ya da 'Hakim Bakış Açısı'nı anlatmaktadır:

Bir epik eserde, figürler ile anlatımın öznesi arasındaki ilinti, bir başka deyişle anlatıcının perspektifleri, yani anlatıcının, yaptığı gösterimdeki bakış açısı çok önemlidir. Oldukça yaygınlık kazanmış bir anlatım tarzı, figürler ile onları anlatan arasındaki uzaklığın açıkça vurgulandığı anlatım tarzıdır ki, bunun en inandırıcı örneklerini antik destanlarda görüyoruz. Bu destanlarda olayları sergileyen anlatıcının sarsılmaz bir dinginliği ve "her şeyi bilme" yetisi vardır. Kişilik olarak bu anlatıcı, dünyanın üzerine çıkmış bir varlık gibidir ve

onun bu kişiliği esere de en yüksek bir nesnellik görünümünü sağlamaktadır. Homerus kutsal Olympos'ta oturan tanrılarla bir tutulmuş ve 'tanrısal' diye nitelenmiş, boşuna değildir. ⁶

Eğer bu tuhaflık çeviriden kaynaklanmıyorsa, yazarın kendisinden kaynaklanıyor demektir. Bu alıntı okunduktan sonra, öyle sanıyorum ki, bir başka kaynaktan yazarın ne demek istediğinin araştırılması ihtiyacı duyulacaktır. İşte elinizdeki bu çalışma zaman kaybetmeden bir konuda değişik görüş ve açıklamalara başvurma imkanı sağlayacaktır.

Roman Kuramı ve Roman Sanatı adı altında yazılmış veya hazırlanmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Türkçe'ye çevrilen kitapların sayısı da oldukça hürmetlidir. Okuyucu gerektiğinde bu kitaplardan birine kolaca ulaşabilir ve kitaptaki 'bakış açısı' veya 'anlatım yöntemleri' bölümüne bakıp bu ihtiyacını karşılayabilir. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi aynı konuyla ilgili farklı ifadelerin ve açıklamaların yapılmış olması, ister istemez bizi 'tek kitapla' yetinmemeye götürmektedir. Kanımca bu türden

^{6 6} Gennadiy N. Pospelov, Edebiyat Bilimi II, Çev:Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1985. s. 74

çalışmaların hem öğrenci, hem öğretici, hem de araştırmacılar için önemli bir kaynak olma özelliği vardır.

Dr.Hasan Boynukara
Van, 1997